

Cahit Zarifoğlu Şiirinde Doğa ve Doğallık

Ali Haydar HAKSAL

Cahit Zarifoğlu Şiirinde anlık parıltılar belirir. Bir flaŐın karanlığı anlık aydınlatması ve gözü kamaŐtırması gibi. Ya da daha keskin ve göz alıcı olan bir ŐimŐeđin gece karanlığını ani ve keskin aydınlatıŐı, her Őeyin bir anda ayan beyan oluŐu, gzn ve ruhun onu hemen hissedıŐi, kavrayıŐı ve iselleŐtiriŐi gibi... Bu, gözlerin bir süre tamamen iŐlevsiz kalıŐına neden olur. Zamanla kendine gelir. O anlık algı insana bir fark ediŐ sağlar. Bunu ilk Şiiri “Hızla Akan”da görürüz.¹ Bir büyük sanatçının ilk eseri önemlidir, onun gelecekteki yerini iŐaret eder. Sonrakiler onun açılımlı, devamı ve yükselişi olur.

“Mızrak geçer iŐıđı

Geçer geceyi dolduran karanlığı da” (s. 17)

rneğinde bunu görürüz. Mısrayı yakalama zgnlğdr bu aynı zamanda. Laf kalabalığına boğulmayan bir Şairin Őiire baŐlangıcıdır.

Şairin bakıŐı sadece ie ve kendisiyle sınırlı değil. BakıŐı eşyaya, canlı ve cansız varlıklara dönüktür. Bu anlık yakalayıŐlarda algı ve sezgi güçlüdür. Birden bir Şiirin parıltısına dönüşür. Őiddetli ve keskin bir bakış. İnsanın içinden akan, bir mızrağın hızlı geçiŐinde olduğu gibi. Bu geçiŐ, okuru anlık olarak sarsar, âdeta o anda ruhu da deler, etkisi iten içe sürer. O, taŐkın hliyle ruhun coŐmasına ve taŐmasına neden olur. Bu anlık yakalayıŐlar can/evinedir. Etkili ve sarsıcılığı iten içe sürer. Uzun bir yolculukta doğanın akışında olduğu gibi her duruma hazırlıklı olmak gerekir. Havanın kapalı olabileceği gibi, bir anda bulutlar gökyüzünden çekilir bambaŐka bir zamana geçilir. Hava çok kapalıyken, bulutlar yağmur toplamıŐken, ŐimŐekler ve gök gürültüleri altında nasıl ürpertici bir yolculuk sürdürülüyorsa, onun altında yolculuk yapan kiŐinin sarsılıŐının yansıyıŐları görülür. Bu, onun doğayı ve doğal olanı algılayıŐını sağlar. Metafizik bir g de kazandırır. rperticidir. Şairin yakalayıŐları gizli bir rehberin hissedilene ki Őiir fıslıtısı eŐliđindedir. Şairin bakıŐı kimi zaman hikmet yüklü ise de, onda ironik bir sezgi de sağlar. Bu, daha çok insan eliyle eşyaya dönük olur.

¹ Şiirler, Cahit Zarifoğlu, Beyan Yayınları, İstanbul, 1989.

“Saç” şiirinde:

“dört köşeli

kavşaktaki odada

çok uzun daha dikdörtgen

masa duruyor” (s. 18)

Bu dizeleri doğadaki oluşla karşılaştırdığımızda, doğada bir aykırılık yok, ama insan eliyle oluşturulan eşyada bir terslik var. Düzensiz gibi görünen doğada her şey doğasında. O, doğada hakiki olanı yakalar. Bu, insanı metafizik algıya götürür. Oysa yukarıda geçen dizelerde “köşeleri” olan, “kavşaktaki bir odada” ve “dikdörtgen uzun bir masanın” varlığı insan doğasına bir aykırılık içerir. İronisi bu tür eşyaya dönük. Köşeli ve keskin bir dünya var orada. Ayrıca bir vurgu olarak şairin: “çok” deyişine dikkat etmemiz gerekir. Gözlerimizin önüne bir tablo koyar. Dört köşeli bir kavşaktaki bir odada çok uzun dikdörtgen bir masa. Bunlar insan belleğinde birtakım çağrışımlara götürür.

Şiiri bu bakımdan da durağan değil, devingen. Doğanın akışında olduğu gibi, duraksamayı kaldırmaz. Şiiri hızlı bir akışla olduğunda insan belleğinde, farkında olunmadan daha çok iz bırakır. Tıpkı yukarıda anlatmaya çalıştığımız şimşek çakışları ve flaş patlayışları gibi. Algı da hızlı bir akış gerektirir. Bir mızrağın hızlı akışı gibi, bir kuşun hızlı uçuşu gibi...

Modern araçlarla yolculuklarda bulunur. Mekân ve zamanı çok hızlı geçer. Modern bir araç ile kente doğru yol alırken veya kentin dağdağasındaki yoğunlukta, onun kalbi doğal ve doğada olandadır. Kentin o bunaltıcı, köşeli ruhuna takılıp kalmaz, çünkü o doğanın metafizik şairidir. Şiiri, doğada olduğu gibi bir kurguya dayanmaz, yapma ya da yapmacık değildir. Onun şiiri doğanın doğal özelliklerini taşır. Doğanın cangılında olduğu gibi şiirindeki doğallık şiirinin ritmini bozmaz. O, doğanın ritmik musikisinde olduğu gibi, şiirinin doğal musikisinin ritmine sahiptir. Bu, her şaire nasip olmayan bir Tanrı vergisidir. Doğanın musikisinin hazzına eren Zarifoğlu şiirindeki hazza da erişir. Bir diğer deyişle, birçok yönüyle o, doğanın “metafizik şairidir” ve ona vergidir. Ruhunda doğasında olan doğallığın önünü açar, asla reddetmez, kabullenir, kendi bilincinden süzer kendine ait bir dil kurar. Bu dil aynı zamanda şaşırtıcıdır. Kurationsız gibi görünen bu dil, kendi doğası gereği özel bir kurala tabidir. Ruhunda doğar gibi kendi doğasına uygun olarak yaşar. O, başını alır şehrin labirentlerinde gezinir, ya da doğanın zorlu yollarında bir kamyon şoförüne eşlik eder, onun ruhunu doğası gereği yaşatır. Bir rampaya vuran şoförün yolculuğunda “Güneşten daha zengin/ sofraya diz çöker” Bir kuş gibi bir trenle yarışır, ondan daha hızlıdır. Onun sergisi doğadır, o sergiye kuşlar konuk olarak gelir konarlar. Şiirinde zorlama yoktur. Doğanın doğallığındaki gibi. O, yorgunluk nedir bilmez. Bu, onun serazatlığından, özgür ruhundan ileri gelir.

Şiiri, sıkılmış geriye posası kalan bir şair değildir. Baştan beri dolaylı olarak anlatmaya çalıştığımız da budur.

Doğaya ait olan şeyler, doğal olanla bir anda birbiriyle, anlık zekâ parıltısı ve refleksleriyle bir araya gelir, yepyeni bir dil kurar. Bu dil hem ona özgü hem de özgündür.

“biraz yukardan

taş et

ot mu yoksa

taşetot

alır şaşmadan” (s.21)

Burada şaşırtıcı olan bakışındaki farklılık hemen dikkat çeker. Kelimelerle bir oyun oynar, ardından dikkatini belli bir yere çeker. Sözcüklere farklı anlamlar yükler.

“güneşi çıkarırken toprak

bir de süsler koşturur insanoğlunun

bir günlük atım” (s. 21)

“Güneşi topraktan çıkarma” imgesi ona özgü bir metaforudur. Bu algı özel bir şairanelik taşır.

Şiirin kapalılığı ya da anlaşılmaçılığı savı, düşüncesi şiirden ve şiirsellikten uzak oluşun sorunudur. Doğaya dikkat ve hikmet ile bakışın farkına varamamadır. Çünkü, o şiirin doğası gereği bir hissediş yansıtır.

“güneşi çıkarırken toprak

bir de süsler koşturur insanoğlunun

bir günlük atım

sıcak el üfler güneşi karnından köpükleriyle

bir göl huzurundan tutuşup

başlar yanmaya

ve seslenir yüce dağ

serin toplar

kartalıyla” (s.21)

Şiirimize farklı bir ses ve bakış getiren Ahmet Haşim şiiriyle zaman zaman bazı metaforlarda buluşur. Bu, doğanın insanı ürperten bir hissediş uyandıran metafizik buluşması da sayılabilir. Fakat, aralarında farklı bir ruh hâli bulunur. Haşim, batmakta

olan akŐam gũneŐinin sulara yansıyan kıvıllığını yakalar, hisfeder ve derinden yaşar, bu Şiirinde karŐılık bulur. İnsanda derin bir etki uyandırır. AkŐam gũneŐinden yansıyan bu gũzellik çok uzun sũrmez, gũneŐ batınca kararar hava ile birlikte insanın ũzerine bir hũzũn oker. Bu, insan için bir dũŐ kırıklığı gibi olur. Dolayısıyla Şairin ruhunda melakonlik bir belirif gũrũlũr. O, batan gũneŐin Şairidir de diyebiliriz.

Zarifoğlu'nun gũneŐi sabah topraktan doğar. Sabah diriliğiyle birlikte hayata atlarıyla koŐan insanoğlunun bir özelliği bulunur. Burada hayatın çocuksu ve coŐkun haliyle karŐılaŐırız. Sıcak bir el gũneŐi karnından kŕpũklerle uyandırır. Őiirde “yanıŐ” sŕz konusudur. Őyle ki cansız olarak bilinen doğanın deviniŐine tanık olunur. Dağ insana seslenir. Ahmet Haşim'den farklı olarak o doğan gũneŐe, canlanan hayata, iten içe kaynayan deviniŐlerle hayata uyanır. GũneŐin doğan gũzelliklerine ve ondan sũren hayatın içine atılır. EŞyada da bir coŐkunluk var. Kızgın çakıllar gũneŐe selama durur. Cansız varlıklar ile canlılar arasında ruhsal bir iletiŐim yaŐanır. Ki, bu, bir hissedif ve bakışla algılanabilir. Onda hayat canlıdır, melankolinin izine pek rastlanmaz. ũnkũ o, gũne nasıl sabah erkenden baŐlıyorsa, hayata da aynı zaman diliminde başlar, geleceğin de Őairi oluverir. Şiirinin bũtũnũne bu belirgin bir biçimde hakimdir.

Zarifoğlu'nun Şiirinde gelecek var. Hayata uyanıŐ ve açılım var. EŐya bir yandan canlanırken bir yandan da bu dikkatli bakışla bir başka Őeye dŕnũŐũr. “Mermer balık” (s. 22) imgesinde olduğu gibi, cansız olan bir nesne canlı bir hale dŕnũŐtũrũlũr. Balık mı, mermer mi? Yukarıda geçen “taşetot” imgesinin bir benzeri “mermer/balık” bũtũnlemesine tanık oluruz. Sabah gũneŐiyle hayata açılan Şiirin açılımı dikkatlerden kaçmaz. Bunun içindir ki Zarifoğlu Şiiri açılımlı ve uzun solukludur. O, asla tıkanmaz.

Somut nesnelere somutluktan soyutluğa bir geçiŐ yapar. “Rũzđar da koŐar” dizesinde olduğu gibi.

Doğası gereği, onda hayat ile lũm i içedir. İnsanı yadırgatan, ya da hayattan soğutan bir yanı yok. Doğada ne varsa hayatın içindedir. Bir ırmağın ağılıtsındaki gibi. Bu, bir ritme sahiptir, yũkselir ve alçalır. Bu yũkseliŐ ve alalıŐlar insanı bir Őiir ırmağına doğru gŕtũrũr.

“su demek ki taŐm çakıl cinsinden

zamanla toprak

incecik zar kesmekte

Çok ‘mahirdi’

Ona

İlayda nasıl kendini benzetip

bakmıŐa bu gũne” (s. 23)

Sŕzcũkler inceler, nahif bir hâl ile suyun duruluğuna eşlik eder. Çakıllar farklı bir

görüş ve sezişle su cinsine dönüşür. Çünkü onlar suyun içinde özellik kazanırlar. Duru suyla yıkanmış ve suyun içinde olan taşlar şiirselliğe bürünürler. Bu hissedişten/ algıdan uzaklaşmak insanı yabancılaştırır.

*“sanki başka liman duruşu gibi
tanrıya yabancılaşmış
canların güneşi” (s.23)*

Yukarıda izaha çalıştığımız göl/sabah güneşi metaforuna yakalanması ruh dünyasının zenginliğine götürür. Güneşin yükselişi, yeryüzünü aydınlatıp ısıtışı andan an'a geçişi sağlar. Zaman değiştiğçe mekânın görüngüleri de değişir. Zamanın akışıyla algı ve hissedişle de hayat farklılaşır. Böyle olunca şiirin alanı genişler. Doğanın yükselen ritmiyle musikin eşliğinde yolculuğunu sürdürür. Şiirinde durağanlığın ötesine geçişinin nedeni budur. Bundandır ki şiiri doğurgandır. Hem kendisinin hem de kendisinden sonrakilerin şiirini besler. Şiirinden yepyeni şiirler doğar. Bencil değildir.

Sözcükleri ve şiiri doğası gereği durudur. Doğada olduğu gibi doğaçlamadır. Ruhunu kirletmez, bunaltmaz. Zarifoğlu şiirinde olumsuzluk belirmez. Aydınlık ve serazat bir ruhun şiiri doğar. Şiirimize soluk getiren, uzun şiirler kazandıran, sonraki şairlere örnek olan destansı bir şiirin şairidir. “Yedi Güzel Adam” buna örnek gösterilebilir.

Onun şiirinde ironi, yabancılaşan insana dönüktür. İnsanı aşağılayan ve küçümseyen bir bakış yoktur onda. Eşyaya bakışla, eşyadan yansıyana dikkat çeker. Günümüz şiirindeki ironi sınırları aşar, pervasızlaşır. Onun nasıl bir şiirden doğduğu bellidir.

Cahit Zarifoğlu, kent ile doğa arasında gider gelir sürekli. Kenti doğa ile sorgular. Ani çıkışlar yapar. Doğa, onun çıkışı olur. Büyük bir ormanın içinde insanın neyi bekleyeceği bilinmez. Bir vadi, bir nehir bir çavlan gibi.

Kenti en can alıcı yerinden yakalar. İnsanın kente olan yabancılığını, veya insanın kendini sorgulayışına tanık oluruz. Dizeler şaşırtıcı ve çarpıcı olur. Kelime oyunları yapmadan kelimelerin yerlerini değiştirir, bu, okuru bir süre duraksatır veya düşündürür.

“Sevmek de Yorulur

Bir adam bir kadın var içimde iyice anladım

Bana bunu sessizce anlatıyorlardı

Bir yerde onların yönlerinden

alımlı bir zarf katlanmıştı uzaktaki

bulvarların geceye vurdukları

çağrımız kır günlerini zararsız akrepleri

uzunlamasına yaşayıp yatay bir çocukla kalkan
bir sürü alışkanlıklar taşıyan
insanlığın gülüşü yalnızlar çarşısında
çağrılmış gümüş seslerini aynadaki yüzlerin
başkası sevsin diye en seçkin yerine
bir şal gezdirirdi
insanlığımıza bir şey getirirdi yalnızlarla” [s. 34]

Kentin insanı bunaltan ruhunu derinden kavıyor. Bunu kimi zaman kendisinin ele avca sığmazlığında görürüz. Onun bu hâllerde sığınağı doğadır, doğada yaşayan varlıklardır. Doğaya ait kimi imgeler Őiirlerinde farklı biçimlerde ve çarpıcı bir şekilde yer alırlar. Kimi zaman insanı bunaltan kentin bungunluğundan şöyle bir yol bulur. O hiçbir zaman kentin bunaltmasına yenik düşmez. Zarifoğlu, “hiçbir tüfeğe gelmez bir keklık...” (s. 34) oluverir. Ele avuca sığmaz. Őiirlerinde atlar, kartallar, çayırkuşları, güvercinler yer alır. Bunlar onu âdeta uçururlar. Örneğin: “çayırkuşu insan ve toprak levhasında/ gagası ışığınca durur anlatır / bildirir ki güneştir” (s. 42) dizelerinde görürüz.

Doğayı bu denli içinde taşıyan Şair, hiçbir zaman pastoral duyguların tuzağına düşmez. Doğayı dikkatli bir bakış ile algılar. O, insan ruhunun Şiirini yazar. Doğadan güzellikler devşirir, hikmeti arar gibidir.

İnsan onun Şiirinde oldukça devingendir. Bu, kimi zaman, sıradanlığa veya süfliliğe düşmeden sınırların ötesine götürür. İnsan doğasında olanı yansıtır. O, modern bir Őiirle, çok taze, çok diri bir Şiiri geçen yüzyıla bıraktı. Geleceğe kalacak bir Őiir. Kültür tarihlerinde bir yüz yıla, yüzlerce Şair arasından birkaç Şair kalır. Zarifoğlu da onlar arasından kalacak olan birkaç Őairden biri olacak.